

Naturskyddsföreningen
Stockholm

Naturskyddsföreningen
Söderort

Fältrappport

Inventering av skogarna i Hemfosa, Haninge kommun 2011

Innehåll

Förord	sid 3
Sammanfattning	sid 4
Inledning	sid 6
Bakgrund	sid 7
Övergripande beskrivning av Hemfosaskogen	sid 8
Karta Inventeringsfynd	sid 10
Område 1 - äldre barrblandskog väster om Träsksjön	sid 11
Område 2 - barrblandskog och barrsumpskog	sid 12
Område 3 - björkdominerad sumpskog	sid 13
Område 4 - hållmarker med spår av tjäder	sid 13
Område 5 - brandfält	sid 14
Område 6 - hållmarkstallskog med äldre blandskog i sänkor	sid 14
Område 7 - kring ödatorpet	sid 15
Det vilda landet	sid 16
Rekreation	sid 18
Kulturmark	sid 19
Genomgång av inventeringsresultat i Hemfosa	sid 22
Våra rekommendationer	sid 24
Bilaga Artlista	sid 26

Rapportförfattare:

Ronny Fors, Zam Aurelius, Beatrice Sundberg, Anders Tranberg och Sandra Olofsson

Naturskyddsföreningens Skogsgrupp i Stockholm är en lokal grupp av Naturskyddsföreningen, Sveriges största natur- och miljöorganisation med över 190 000 medlemmar.

Kris i skogen!

Skogens liv är i fara, det är inte bara de mest krävande och sällsynta arterna som hotas utan hela skogsekosystemet hotas av en skogsnäring som aldrig tycks få nog. De allra sista urskogsresterna i Sverige som inte redan är skyddade hotas förr eller senare av skogsbruket. Det är idag helt lagligt att avverka flerhundraåriga skogar. Skogsvårdslagen sätter inte stopp för det, inte heller miljöbalken. Enligt ArtDatabankens rödlista är 2 131 skogslevande arter hotade idag. När rödlistan över hotade arter reviderades år 2010 tillkom bl.a. flera av dessa arter som utifrån ett Stockholmsperspektiv kan tyckas vara ganska allmänna. Det gäller t.ex. talticka och mottaggsvamp. Dessa två arter är beroende av gamla tallskogar och att de nu anses som Nära hotade är ett underbetyg åt svensk skogspolitik.

Ute i landet breder kalhyggerna ut sig. Täta och ogenomträngliga tall- och granplantager ersätter det som tidigare var skog. Ofta följs avverkningarna av markberedning. Inte nog med att man tar bort träden, man vänder upp och ned på marken också. En skogsvandrare kan inte ta sig fram på sådana marker, varför man nu skulle vilja röra sig där över huvud taget? Skogens liv är ändå utsläckt där. Vad som pågår är ett enormt ekosystemskifte, den skog som vuxit i tusentals år ersätts av monokulturer, av plantager med tall och gran. Det är inte skog längre, virkesåker eller just plantage är bättre ord för det. Skogen mister sin tillgänglighet för alla vandrare, svamplockare, hundägare och orienterare.

Om ingenting görs är all gammelskog utanför skyddade områden borta om kanske 20 år! Forskarna säger att om vi ska bevara den biologiska mångfalden måste ca 20 % av alla representativa naturtyper skyddas. Vi har inte så mycket gammelskog kvar. De områden som finns är inte tillräckligt stora för många arter. Naturhänsynen som tas i skogsbruket räcker inte till. Och den lever alltför sällan upp ens till lagens minimikrav. Skogsstyrelsen kontrollerar inte längre avverkningsanmälningar som de gjort tidigare. Resurserna, eller är det viljan, räcker inte till.

Ska vi kunna klara av att rädda de hotade arterna i skogen krävs, förutom skydd för alla kvarvarande gammelskogar, också att produktionsskogar restaureras till riktiga skogar. Det räcker inte med att skydda spridda skogsområden, man måste börja tänka i termer av landskapsplanering. De fläckar av värdefull skog som finns kvar måste bindas ihop så att djur och växter kan spridas mellan områdena. Fragmentering av livsmiljöer är den största orsaken till förlust av biologisk mångfald. Tankeväckande är att mellanspetten förmodligen dog ut som en följd av att man år 1830 släppte på förbudet att hugga ner ekar (det s.k. ekregalet som infördes med Magnus Erikssons landslag 1347). När ekregalet släpptes höggs tusentals ekar ner, kvar blev ekarna kring slott och herrgårdar, men det räckte inte för mellanspetten som kräver god tillgång till och samband mellan områden med grova ekar. Mellanspettens population krympte tills det bara var ett fåtal individer kvar i slutet av 1970-talet. 1982 förklarades arten utdöd i Sverige. Ekskogarna började alltså avverkas 1830 och cirka 150 år senare förlorar vi en fågelart i Sverige.

Vad blir följderna om 100 år av den landskapsomvandling som pågår i den svenska skogen?

Sammanfattning

Skogsgruppen med medlemmar från Stockholms- och Söderorts Naturskyddsföreningar har under våren och sommaren 2011 besökt skogarna i Hemfosa-Träsksjön, Haninge kommun, för att inventera området med avseende på natur- och rekreationsvärden. Att just detta område valdes ut berodde på att vi fick kännedom om att Stockholms stad lagt ut flera avverkningsanmälningar i området och att det finns ett rikt djurliv i området med bl.a. tjäder och järpe. Vi blev nyfikna på skogen och undrade om det också skulle finnas ytterligare naturvärden i området.

Vid samtliga fältbesök på de olika lokalerna/avverkningsanmälningarna, har vi hittat både skyddsvärda arter (en del rödlistade) och flera fina skogsområden: blandade löv- och barrskogar i kuperad terräng med klippbranter, brandfält, gamla träd och våtmarker – alla med höga naturvärden. De signal- och rödlistade arter vi hittat visar tydligt att det finns en kontinuitet av gammal skog med död ved i området.

Flera områden håller utan tvekan nyckelbiotopsklass medan andra områden når upp till naturvärdesklass (framtida nyckelbiotop) enligt Skogsstyrelsens definitioner. En avverkningsanmälan ligger i ett område med mycket höga värden där krävande arter som brandticka och kristallticka förekommer. I det avverkningsanmälda området finns också en gransumpskog med höga värden. Ett annat avverkningsanmält område ligger delvis kant i kant med en nyckelbiotop samt ett våtmarksobjekt (sumpskog) registrerade av Skogsstyrelsen.

Avverkningsanmälningarna tycks ha avgränsats utan hänsyn tagen till sumpskogar och nyckelbiotoper.

De hyggen som finns i området uppvisar flera brister i naturhänsyn. Bland annat har inte hänsyn tagits till vattendrag, en del lågor var sönderkörda och gamla naturvärdesträd har avverkats. Stockholms stad bryter mot FSC-stadgarna genom att avverkningsanmäla områden med höga naturvärden samt genom otillräcklig hänsyn vid avverkningar.

På Artportalen finns flera observationer av tjäder och järpe från området rapporterade och enligt uppgifter från boende i Hemfosa förekommer också bivräk under häckningstid.

Vi har även hittat rester av gammal bebyggelse och odlade marker/ängar samt en gammal hålväg: intressant ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Den gamla skogen är inte bara ett hem för djur- och växter, den är också ett kulturhistoriskt arkiv.

Områdena vi undersökt är också fina rekreationsskogar, de många stigarna vittnar om att människor vandrar i skogen här. Men vi ser också att området skulle kunna bli mer känt och utvecklas till ett friluftsbesöksområde.

Avverkning omkring naturbäck Foto: Ronny Fors

område med vandringsleder, skidspår m.m. Närheten till Hemfosa pendeltågstation gör att man har lätt att ta sig ut i markerna här även om man inte har bil.

Det finns anledning att tro att det finns lika mycket oupptäckta nyckelbiotoper i övriga delar av Stockholms stads markinnehav i Haninge och Nynäshamns kommun. Alla dessa värden riskerar att förstöras om nuvarande skogsbruk fortsätter.

Mot bakgrund av de fynd vi gjort anser vi att:

- Stockholms stad ska dra tillbaka alla avverkningsanmälningarna i Hemfosa-Träsksjön.
- Stadens skogsinnehav ska planeras utifrån ett landskapsperspektiv så att natur- och rekreationsvärden kommer till gagn för kommande generationer.
- Stadens skogsområden är en viktig resurs i stadens miljöarbete, bland annat som kolsänka.
- Hemfosa-Träsksjön har stor potential som friluftsbesöksområde med orörda skogar och vackra sjöar, allt på promenadavstånd från Hemfosa pendeltågstation.
- För att bevara och utveckla natur- och rekreationsvärdena bör de stora sammanhängande områdena i Stockholms stads ägo i Haninge och Nynäshamns kommuner inte styckas av och splittras upp på flera markägare.

Skogsväktare och blåbärsris Foto: Ronny Fors

Uråldriga lövträd härbärgerar 1000-tals arter Foto: Sandra Olofsson

Talltickan behöver 150-åriga tallar Foto: Zam Aurelius

Gamla träd är helt livsavgörande miljö för många arter; torrakor föder en mängd olika vedinsekter; som i sin tur är föda för skogens alla fåglar. Foto: Anders Tranberg

Hemfosa skogsmark Foto: Zam Aurelius

Inledning

I Stockholm är vi bortskämda med att ofta ha flerhundraåriga tallar inpå husknuten. De tätortsnära skogarna i Stockholm hyser en rik biologisk mångfald och man kan utan alltför stora svårigheter hitta rödlistade arter som tallticka och reliktböck. Skogarna i Stockholms närhet har ofta fått vara ifred från skogsbruk, här har träden kunnat växa, leva och dö så som träd naturligt gör i en skog. Den döda veden, som är så full av liv, har ofta fått finnas kvar till nytta för en mängd djur- och växtarter. Utöver betydelsen för djur och växter har de tätortsnära skogarna en ovärderlig betydelse för rekreation och avkoppling. Naturens betydelse för människors välbefinnande är väl dokumenterat i forskarvärlden.

Man behöver inte åka långt från Stockholm för att hitta kalhyggen och produktionsskogar. Det räcker med att ta pendeltåget mot Nynäshamn och kliva av vid Hemfosa station. Där äger Stockholms stad marken och där bedriver staden skogsbruk. Där kan man på sin vandring se vad skogsbruket gör med skogen.

Stockholms stad antog 2010 en ny strategi för sitt markinnehav utanför kommungränsen där 5 500 hektar produktiv skogsmark ingår. I strategin talas det om högre avkastningskrav. Men också om att skogen ska skötas för naturvård och friluftsliv, att man ska ta mer hänsyn än vad miljöcertifieringen FSC (Forest Stewardship Council) kräver, och att skogens medelålder ska öka. Men är det möjligt att förena dessa mål? Hur ser det ut i verkligheten, tar stadens skogsbruk mer naturhänsyn än FSC kräver?

I denna rapport har Stockholm- och Söderortsskretsarnas skogsgrupp undersökt hur Stockholms stads skogsbruk bedrivs, vilka områden som avverkningsanmäls, hur hyggena ser ut vad gäller naturhänsyn och framförallt vilka värden som ännu finns kvar i Hemfosa-Träsksjön.

Bakgrund

Under våren och sommaren 2011 gjorde skogsgruppen fältbesök i Hemfosa, Haninge kommun. Anledningen till att Hemfosaskogen valdes ut var att Stockholms stad hade anmält flera avverkningar i området och att vi kände till att området hyser en tjäderstam.

Skogsgruppen har ca 30 medlemmar och leds av Ronny Fors och Anders Tranberg. Skogsgruppen arbetar operativt med inventeringar och dokumentation för att uppmärksamma hotade arter, naturvärden och rekreationsvärden, samt informera staden liksom media om områden som vi anser vara skyddsvärda. Vi undersöker och inventerar de skogar utanför kommungränsen som staden nu vill bedriva skogsbruk i.

Våra fältbesök den 1 maj, 8 maj, 7 juni, 11 juni, 15 oktober och 11 december varade mellan 8 - 12 timmar, och vi fokuserade främst på de avverkningsanmälningar som står på tur, men vi tittade även på de hyggen som redan avverkats.

Fältbesöket den 7 juni gjordes tillsammans med Naturskyddsföreningens skogs nätverk under ledning av Malin Sahlin (Skogshandläggare på Naturskyddsföreningens rikskansli) och Olli Manninen.

Vid inventeringarna användes digitalkameror för dokumentation samt hjälpmedel som kartor, GPS, måttband, anteckningsblock, lupp och kikare.

Alla foton i rapporten är tagna av medlemmarna i skogsgruppen.

Detta är den första rapporten av en serie skogsrapporter som i text och bild redogör för vilka naturvärden som kartlagts på Stockholms stads markegendomar. Naturvärdena utgörs i form av signalarter/rödlistade arter/indikatorarter, strukturer/nyckelelement samt olika naturmiljöer. Även rekreationsvärden har noterats vid fältbesöken.

Skogsgruppen inventerar Hemfosa Foton: Sandra Olofsson

Övergripande beskrivning av Hemfosaskogen

Stockholms stad äger cirka 1300 hektar skogsmark i Hemfosa-Träsksjön. Området är kuperat med hållmarkstallskogar på höjderna och mer produktiv skog i dalgångarna och utgör ett typiskt Södertörnslandskap. Enligt Stockholms stad (Strategi för markinnehav utanför kommungränsen, antagen av kommunfullmäktige 2010) är en del skog i Hemfosa-Träsksjön 30-50 år gammal och relativt hårt huggen medan andra områden är äldre än 120 år. I denna rapport har vi undersökt en mindre del av denna skog, se karta på sid 10.

I det område vi valt att närmare undersöka finns det relativt gott om äldre tallar (120 - 200 år gamla, mera sällan 300 år gamla) på hållmarkerna. Inslaget av död ved är begränsat.

I dalgångarna mellan hållmarkerna finns våtmarker och blandad sumpbarrskog med ett flertal skyddsvärda arter av mossor, lavar och svampar. Här finns också flerskiktade skogspartier med en del inslag av lövträd samt ett något större inslag av död ved än på hållmarkerna.

Det finns också gamla åkrar och ängar som har planterats igen med tall och gran. En del av markerna består av dels 8-10 åriga gamla hyggen men även helt nyligen avverkade hyggen. Några områden har brunnit för ca 5-6 år sedan, bränderna var troligen anlagda men den brunna skogen utgör nu ett värdefullt inslag i området.

Inom området finns två registrerade nyckelbiotoper och ett flertal våtmarksobjekt.

Enligt rapporten **Strategi för formellt skydd av skog, Länsstyrelsen rapport 2007:26** ingår hela området i Hemfosa värdestrakt. Länsstyrelsen säger följande om området:

”Hemfosa värdestrakt är en utpräglad barrskogstrakt. Eftersom arealen skyddad skog i nuläget är mycket liten, har man goda förutsättningar att i ett tidigt skede forma arbetet med formellt skydd ur ett strategiskt landskapsperspektiv. Koncentration bör läggas på de dominerande skogstyperna granskog och barrsumpskog, särskilt på bördigare marker.”

Vidare framhåller man att:

”Habitaten för skogshöns och rovfågel har minskat i värdestrakten. Det är därför viktigt att bevara miljöer som är lämpliga för störningskänsliga och krävande arter av skogsfågel som tjäder, orre och järpe samt rovfåglar som lärkfalk, bivråk och duvhök.”

Länsstyrelsen har i rapporten **Värdefulla sjöar och vattendrag, Länsstyrelsen maj 2008**, pekat ut Träsksjön med utloppsbäck som nationellt särskilt värdefull. Värdena består i:

*”Opåverkat avrinningsområde, huvudsakligen skogsmark. Träsksjön har aldrig varit sur och kan därför sägas ha en relativt opåverkad flora och fauna. Ovanlig sjötyp i länet. Naturligt näringsfattig – måttligt näringsrik sjö. Artrik bottenfauna. Skyddsvärda arter Dagsländan *Siphonurus armatus* (föremål för åtgärdsprogram).”*

Haninge kommun säger följande om Hemfosaområdet på sin hemsida under rubriken natur och grönstruktur:

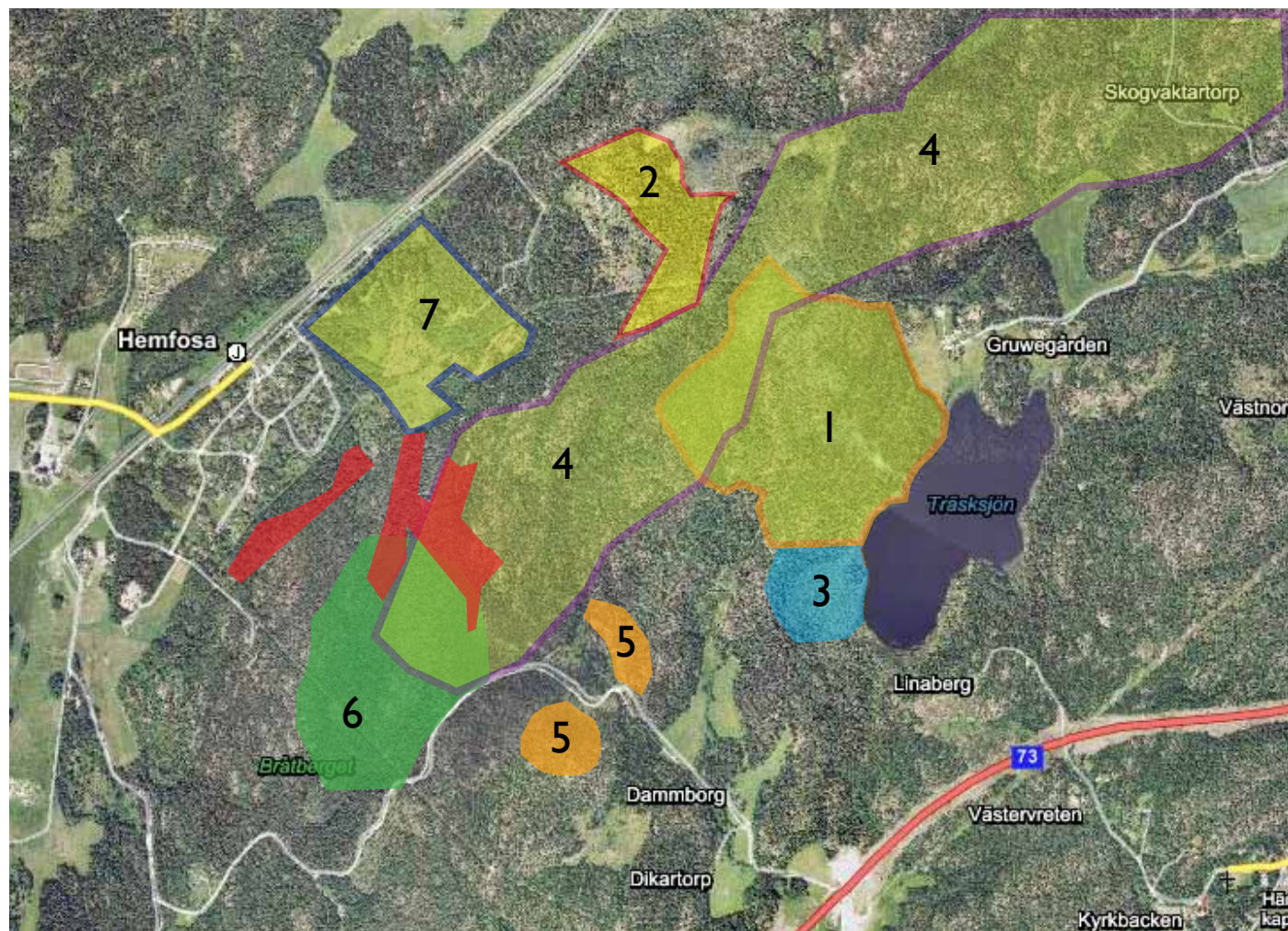
”Skogsområdena kring Hemfosa räknas också till de stora orörda områdena, även om Nynäsbanan skär igenom området. Hemfosa är viktigt för det rörliga friluftslivet, inte minst för att det kan nås med tåg vid Hemfosa station.”

Foto: Ronny Fors

Inventeringsfynd

Områden med mycket höga naturvärden som vi särskilt vill uppmärksamma.

Karta. Områdesgränserna är ungefärliga, vissa avvikelser kan förekomma. Kartgrafik: Zam Aurelius och Sandra Olofsson

- 1 - äldre barrblandskog väster om Träsksjön
- 2 - barrblandskog och barrsumpskog
- 3 - björkdominerad sumpskog
- 4 - hållmarker med spår av tjäder
- 5 - brandfält
- 6 - hållmarkstallskog med äldre blandskog i sänkor
- 7 - kring ödetoppet
- Nyckelbiotop

Signalart: Arter som indikerar miljöer med höga naturvärden.

Rödlistad: Art som riskerar att dö ut.

Nyckelbiotop: Livsmiljö för rödlistade arter. En för naturvårdssynpunkt särskild skyddsvärd miljö (biotop) där det kan förväntas förekomma rödlistade arter.

FSC – Forest Stewardship Council: En kvalitetsmärkning som innebär att ansvarsfullt skogsbruk ska bedrivas med hänsyn till växter, djur, mark och vattentillgångar.

CR – Akut hotad: Art som löper extremt stor risk att dö ut inom en nära framtid.

EN – Starkt hotad: Art som löper mycket stor risk att dö ut i landet inom en nära framtid.

VU – Sårbar: Art som löper stor risk att dö ut sett ur i ett medellångt tidsperspektiv.

NT – Nära hotad: Art som löper lägre risk att dö ut, men ändå nära att uppfylla kriterierna för sårbar.

Natura 2000: Art upptagen i EU:s Art- och habitatdirektiv samt i Artskyddsförordningen.

Mer info: www.artdata.slu.se

Område I - äldre barrblandskog väster om Träsksjön

I området finns det för Hemfosaskogen relativt gott om äldre flerskiktad skog med bitvis förhållandevis mycket död ved. På höjderna utgörs skogen av hållmarkstallskog med uppemot 200-åriga tallar. Enstaka grövre torrakor och lågor förekommer men mängden död ved är inte särskilt stor. Det väl utvecklade botten-skiktet av renlavar tyder på att markslitage är litet. Enstaka talltickor förekommer här och var vilket tyder på att skogen har en hög ålder då talltickor helst växer på tallar som är minst 150 år gamla.

Vi har även gjort flera fynd av mo-taggsvamp i detta område. Den är rödlistad som Nära hotad (hotkat. 4) sedan 2010 och knuten till äldre tallskogar. Bland övriga intressanta arter vi funnit på hållmarkerna märks korallfingersvamp. Också noterbart på hållmarkerna är förekomsten av gamla vårtbjörkar.

I dalgångarna mellan höjdpartierna finns fina grandominerade skogar med visst lövinslag. Här har vi hittat fina gransumpskogar och på flera ställen har vi funnit svavelriskilken är en bra indikator på näringsrika granskogar vilka ofta hyser många sällsynta och hotade arter.

Sumpskogar är alltid mycket viktiga ur naturvårdssynpunkt. De innehåller många olika ekologiska nischer och ger därmed förutsättningar för en stor mängd olika arter att kunna trivas där. Stora delar av granskogarna har påverkats av skogsbruk men har nu uppnått en ålder där de har börjat få strukturer som påminner om naturskog. Skogen har börjat få naturvärden och skulle på sikt kunna utvecklas till naturskog med möjlighet att hysa hotade arter.

Nära Träsksjön i den sydöstra delen av område I är rikedomerna på lågor märkbart större än i skogen i övrigt. Här har vi också funnit grön sköldmossa vilken är en bra signalart för skogar med en rik tillgång på

död ved. Grön sköldmossa är upptagen i EU:s Art- och habitatdirektiv samt i Artskyddsförordningen.

I denna del av skogen finns också gamla granar som uppskattningsvis är ca 120 år gamla. Flera av granarna bär spår av signalarten granbarkgnagare. Även signalarten långflikmossa förekommer på enstaka lågor. Här har vi också hittat korktaggsvampar vilka är bra indikatorer på äldre skogar med lång kontinuitet. I detta område förekommer den sällsynta och rödlistade koppartaggsvampen på åtminstone två lokaler, ett kvitto på att skogen hyser höga naturvärden.

Motaggsvamp Foto: Ronny Fors

Arter:

Koppartaggsvamp	VU
Mo-taggsvamp	NT
Grön sköldmossa	Natura 2000
Korallfingersvamp	
Granbarkgnagare	
Långflikmossa	
Korktaggsvampar	
Svavelriskilken	
Blomkålssvamp	
Grovticka	

Område 2 - barrblandskog och barrsumpskog

Sumpskog med höga naturvärden Foto: Ronny Fors

I detta område finns en del hällmarkstallskog med äldre tallar, granskogar med visst inslag av äldre aspar samt mycket fina barrsumpskogar med ytligt grundvatten. Förekomsten av källpraktmossa i en av dessa sumpskogar är ett tydligt tecken på ostörd hydrologi. Här har vi också funnit korallfingersvamp vilket tyder på äldre kontinuitetsskog.

Här finns också gott om lågor och två mycket fina arter påträffades i just detta område. Det gäller de rödlistade vedsvamparna brandticka och kristallticka. Båda är rödlistade som Sårbara (hotkat. 3) och indikerar tydligt att skogen hyser höga naturvärden.

En annan rödlistad art som påträffats i detta område är dofttaggsvamp, listad som Nära hotad.

Långflikmossa finns också här vilket understryker att området haft god tillgång till barrträdslågor under lång tid.

I den västra delen av området har vi funnit kattfot, ett minne från en tid då skogen betades.

Korallfingersvamp Foto: Ronny Fors

Taggsvamp Foto: Sandra Olofsson

Arter:

Brandticka	VU
Kristallticka	VU
Laxticka	VU
Dofttaggsvamp	NT
Källpraktmossa	
Långflikmossa	
Korallfingersvamp	
Svavelriska	
Vedskivlav	
Gammelgranlav	
Kattfotslav	
Kattfot	

Område 3 - björkdominerad sumpskog

Sumpskog Foto: Sandra Olofsson

I detta område har vi inte så många fynd av rödlistade arter eller signalarter men svavelriska förekommer även här på sina håll. Längs med Träsksjöbäcken förekommer en del äldre alträd och här finns också en del äldre sälg. Sälg har vi i övrigt inte påträffat i någon större utsträckning i Hemfosa. Olika vedsvampar som eldticka, fnöskticka och sälgticka är inte ovanliga i detta område. Alla vedsvampar är mycket viktiga för den biologiska mångfalden.

Svavelriska Foto: Ronny Fors

Arter: Svavelriska

Område 4 - hållmarker med spår av tjäder

Vi har påträffat rikligt med tjäderspillning och tjäderbetade tallar (de äter barren). I huvudsak har vi hittat spåren på hållmarkerna.

Vi bedömer det som rimligt att flera tjäderspelplatser förekommer i området. Tjädern är upptagen i EU:s fågeldirektiv. Mo-taggsvamp och tallticka förekommer med enstaka exemplar och visar att det fortfarande finns en del äldre tallskog kvar.

Arter:

Mo-taggsvamp	NT
Tallticka	NT
Tjäder	Natura 2000
Blåmossa	

Tjäderspillning Foto: Anders Tranberg

Område 5 - brandfält

Brandläga Foto: Sandra Olofsson

Två brandfält finns i området, bränderna verkar vara anlagda men brandfälten är intressanta ut naturvårdssynpunkt då skogarna inte brinner lika ofta som förr. På brandfälten förekommer det rikligt med död ved, även grov död ved finns det gott om, vilket är mycket viktigt för många vedlevande insekter. Vi kunde inte finna några spår av sällsynta arter men signalarten åttafläckig praktbagge tycks ha trivts i brandens spår. Dess karaktäristiska kläckhål syns i många tallrötter på brandfälten.

I det norra brandfältet har mycket gran brunnit och här fann vi gnagspår av signalarten bronsbjon, en tidigare rödlistad skalbagge vars larver lever under barken på döda granar. Den är inte beroende av branddödade träd.

Arter:

Åttafläckig praktbagge och bronsbjon

Område 6 - hällmarkstallskog med äldre blandskog i sänkor

Här har vi inte gjort några närmare eftersökningar av arter men vi har kunnat konstatera att Jungfru Marie nycklar (signalart) förekommer i många sänkor.

Art:

Jungfru Marie nycklar

Hällmark och gransänkor Foto: Anders Tranberg

Område 7 - kring ödatorpet

Ödetorpsgrund Foto: Sandra Olofsson

Alldeles nordost om bebyggelsen i Hemfosa finns en fin blåbärsgranskog med gamla granar varav några har spår av granbarkgnagare. Här har vi också funnit en gammal kallkälla och ett ödatorp omgivet av starkt igenväxande marker. Runt ödetorpet står flera äldre lönnar med en rik epifytflora (lavar och mossor som växer på trädet).

Vid ödatorpet påträffade vi den rödlistade (Nära hotad) dagfjärilen violettkantad guldvinge. Här hörde vi också göktyta och skogsduva.

En intressant observation var de många kläckhål av bronspraktbagge i byggnadsvirket i det gamla torpet. Bronspraktbaggen är rödlistad som Nära hotad och vars larvutveckling i huvudsak sker i död, torr, barrträdsved och då inte minst i branddödade träd. Men den kanske är mest allmän i gamla heltimrade trähus, kläckhålen kan vara flera decennier gamla men hur det förhåller sig i detta fall vet vi inte. Kläckhålen har nu tagits över av solitära vildbin som utnyttjar dessa som boplatser.

Fynd av kallskälla med groda Foto: Sandra Olofsson

Violettkantad guldvinge Foto: Ronny Fors

Arter:

Göktyta	NT
Violettkantad guldvinge	NT
Bronspraktbagge	NT
Skogsduva	
Gröngöling	

Det vilda landet

Sandra Olofsson Hemfosa 2011

In i det vilda
längs vindlande stigar
in bland höga träd
och branta klippällar

Överallt kryptiska tecken
från småvilt och fågel
spår, spillning, ben
– de vildas boplatser

Öga mot öga med älgen
rovfåglar seglar högt
över våra huvuden

Fiskgjusen följer efter oss
likaså de svarta korparna
som ständigt vakar över skogen

Under träden ligger fjädrar
från duvhökens byte

Tjädrars slagfält på hållmarken,
feta mosstäcken och brokig lav
Här åldras tallar och tickor – eoner
av vänskaplig symbios

Omkring övergivna torp
blommar kattfot och smultron
de viskar om fruktgårdar
blekta minnen, försvunna namn

Här bor en hundraårig jättelönn
som ömt bär spiklavar i sin famn

Trilska och slåss med
stickiga, dödligt sura granar
gammalt järnskrot
bortglömda i en snårig fulskog
– själen svartnar, synen vänds
vi går vilse

Dofter av pors och
friskt vatten
stiger ur sumpskogarna
Tranans vemodiga rop

Här växer tropiskt
frodiga ormbunkar
och sällsynta mossor
stammar från en annan tid
från landet länge sedan

Jungfru Marias Nycklar
glimrar fram ur den
djupa skuggan och
vi vänder våra
ansikten mot solen

Rekreation

Svampkorg Foto: Sandra Olofsson

Tranbärsblommor Foto: Zam Aurelius

Blåbärsskog Foto: Nicklas Wijmark

Grävlings- eller rävgryt Foto: Anders Tranberg

Rekreation, eller avkoppling och återhämtning, är viktig för att minska stressnivåerna. I skogsmiljöer sänks pulsen utan att man behöver göra något mer än att bara vara där. Utöver denna hälsohöjande funktion, kan människor motionera eller plocka matsvamp, skåda fågel eller andra populära fritidssysselsättningar.

Vad skogen ger för människors hälsa är svårt att värdera. Men att människor kan erhålla fina motions- och avkopplingsmöjligheter är positivt för folkhälsan.

I hela det undersökta området finns vackra och spännande miljöer med rik variation. Området erbjuder goda möjligheter för bärplockning, ridning, jakt, bad, promenader, fiske och svampplockning. Stigarnas skick tyder på att området i nuläget är ett populärt rekreativt område.

Partier med äldre gran och mossiga stenar finns här och var i området, men ett större område riktigt trolsk skog finns mellan fälten 1-2-3-4 (se karta på sidan 10). Här kan man följa äldre stigar som banar sig väg på mjuk mossa under högresta granar och höra

spillkråkans entoniga tjut. Skogen är rik på vindfällen och mycket kuperad, vilket gör den omväxlande och vacker att promenera i.

De smaragdgröna, fuktiga sänkorna med gran och inslag av asp och björk kontrasterar mot torra hållmarker med knastrande lavar och doftande tall. Bakom branterna ner mot sjön hörs inte vägarna längre, och området kan betraktas som relativt tyst. Med undantag från enstaka flygplan bjuder skogen på total frihet från civilisationsljud. Man kan här njuta av en miljö där endast aspens och granens sus hörs.

Mindre sumpområden bjuder inte bara på vackra orkidéer utan utgör också växtplatser för olika gräsarter och aspar, vilka gulnar och rodnar i olika toner under hösten.

Hela området är även rikt på svamp, särskilt blek taggsvamp, gula kantareller, trattkantareller samt blodriskor men även olika soppar och kremlor. För bärplockaren finns här rikliga mängder av blåbär, lingon, hallon och tranbär.

Kulturmark

Det gamla torp som ligger strax bakom Hemfosas bebyggda område, är stätt i förfall. Timret och byggnadstekniken uppvisar dock flera intressanta detaljer som är av kulturhistoriskt intresse. Stockarna uppvisar tecken på återanvändning, och kan vara mycket gamla. Huset är knuttimrat med s.k. laxade knutar och pluggat och samtliga använda material är naturmaterial. Själva nedbrytningsprocessen av huset likväl som byggnadstekniken lämpar sig som studieobjekt för arkitekter, byggnadsantikvarier och etnologer.

En räv har haft sitt gryt under en soffa och fåglar har tagit bomaterial ur väggen. Getingar, bin och andra steklar bor i väggarna, fåglar bor under takpannorna och i den igenvuxna trädgården växer hundkäx, nässlor och timotej. Denna miljö attraherade den violett kantade guldvingen som vi såg där i juni.

Intill ödatorpet finns igenväxande åkermark och ett stycke bort en kallkälla med brunnslock. Älg besöker platsen frekvent. Torpruinen är ett kuriöst exempel på hur ekologiskt anpassade byggen, då de övergivits av människor, kan fungera som boplats för ett flertal andra arter.

Inslag av hassel och en i gläntor och utkanter av granskogsområdena tyder på att partier av området tidigare betats. Även fyndet av kattfot tyder på detta, samt vissa äldre skador på lövträd.

Alldeles invid vägen vid Dammborg, finns ett uthus och en gammal trädgård. En mycket kraftig och gammal lönn täckt av skägglavar växer bredvid uthuset. Ner mot bäcken växer körsbärsträd, blåsippor, gullvivor, syrén, slånbärssnår och krusbärsbuskar i ett hav av kirskaål. Platsen är full av blommor och dofter tidigt på våren.

I anslutning till denna trädgårdslämning finns en kedja av mindre åkrar som sträcker sig inåt skogen. Dessa är kantade av sälg och al, vilka följer den bäck som leder in i skogen mot Träsksjön. Längs vattendraget löper en stig och ungefär där björkskogen tar vid ner mot sjön, finns ett gammalt gränsröse som tidigare kan ha märkt ut en ägo gräns eller själva vägen.

Genom området löper en äldre stig, på sina ställen urgröpt i kanten på en sluttning. Stigen kan vara av hög ålder. Detta måste emellertid bekräftas. Tidigare undersökningar av liknande stigar har visat att det kan röra sig om ridvägar från äldre järnålder. Eventuella kvarvarande rester av forntida eller medeltida vägnät kan vara av historiskt intresse. Om en huggning av området skall ske, och skogsmaskiner användas, bör stigens ålder och art undersökas närmare.

Förslag: Anlägg ett stignät kring Träsksjön med grillplatser. Äldre stigar och rösen bör bevaras oavsett om avverkning sker.

Övervuxen trädgård Foto: Sandra Olofsson

Älg betande på tallplanterad äng Foto: Ronny Fors

Äldre stig av hålvägstyp Foto: Zam Aurelius

Genomgång av inventeringsresultat i Hemfosa

I området vi valt att undersöka finns idag två registrerade nyckelbiotoper samt ett flertal våtmarksobjekt. Vi kan konstatera att det finns fler områden med kvaliteter i nivå med nyckelbiotop eller naturvärde enligt Skogsstyrelsens definitioner. Artfynden tyder på både lång skoglig kontinuitet (korallfingersvamp, koppartaggsvamp, dofttaggsvamp) samt även kontinuitet av död ved (brandticka, kristallticka, grön sköldmossa). På flera ställen tycks det vara mer näringsrika marker vilket indikeras av fynden av taggsvampar och svavelriskar. På dessa ställen finns goda möjligheter att hitta fler ovanliga och krävande arter.

Död ved ger liv Foto: Anders Tranberg

Området har ett rikt viltliv, skoghöns och rovfåglar förekommer i området liksom trana och sångsvan. De naturvårdsintressanta områdena hänger relativt väl ihop med varandra. Det finns också områden med planterad granskog som nu börjar utveckla naturvärden. Om dessa områden med naturvårdspotential inte slutavverkas kommer de så småningom att kunna hysa mer krävande arter. Här bör man restaurera skogen och skynda på utvecklingen mot naturskog, bl.a. genom att skapa död ved. Vi har inte sett några spår av tretåig hackspett men den har observerats i närliggande områden på Södertörn och skulle mycket väl kunna finnas i Hemfosa-Träsksjön. Vi föreslår att man med aktiva åtgärder ska försöka skapa miljöer som hotade arter behöver, t ex genom att lägga ut död ved.

I området finns tjäder och vi har sett flertalet tjäderbetade tallar och tjäderspillning förekommer rikligt. Tjädern är beroende av att det finns en stor andel äldre skog och att det finns insektsrika sumpskogar och skogar med ett välutvecklat blåbärsris där kycklingarna lätt hittar föda. Tjädern är beroende av både äldre tallskog och mer produktiv granskog vilket gör att den missgynnas av kalhyggesbruket. Tjädern har också minskat under de senaste decennierna i södra Sverige. Den har av flera forskare föreslagits som en paraplyart, alltså en art vars livsmiljö inkluderar andra skyddsvärda arter i samma naturtyp. Forskning från Finland visar att tjädern är en indikator på viltrika miljöer som ofta hyser andra krävande skogslevande fåglar och däggdjur. Genom att tjädern är beroende av flera olika skogstyper och också behöver stora arealer av lämpliga miljöer visar tjäderförekomsten i Hemfosa-Träsksjön att det på landskapsnivå finns höga naturvärden med förutsättningar för många fler krävande arter.

Områdets tallskogar är delvis av relativt hög ålder med träd som uppskattningsvis är 200-300 år gamla. Signalarten talticka (*Phellinus pini*) förekommer i området vilket är en god indikator på äldre tallnaturskogar. Taltickan är sedan 2010 rödlistad som Nära hotad (hotkat. 4) p.g.a. att gamla tallskogar fälls och arealen gammal tallskog ständigt krymper. Även mo-taggsvamp (*Sarcodon squamosus*) förekommer på hållmarkerna. Även den är rödlistad som Nära hotad (hotkat. 4) sedan 2010 och knuten till äldre tallskogar. Bland övriga intressanta arter vi funnit på hållmarkerna märks korallfingersvampar av släktet *Ramaria*, vilka är mycket bra signalarter för skyddsvärda skogar med höga naturvärden. Korallfingersvampar tål inte slutavverkningar och är goda indikatorer på lång skoglig kontinuitet.

Mellan de höjdryggar som löper genom området finns granskogar med äldre träd, uppemot ca 150 år gamla, som hyser höga naturvärden. Här finns ett flertal rödlistade och skyddsvärda arter. Fynden av brandticka och kristallticka visar tydligt vilka höga naturvärden som finns i området. Båda är rödlistade som Sårbara (hotkat. 3) och indikerar tydligt att skogen hyser höga naturvärden och har lång kontinuitet av död ved. Brandticken förekommer i äldre fuktiga granskogar som varit orörda under lång tid, gärna intill bäckar eller kärr då den behöver en konstant hög luftfuktighet. Enligt ArtDatabanken ska lokaler med brandticka undantas från skogsbruk och fler områden med äldre fuktig granskog skyddas i Svealand.

Kristallticken är enligt **ArtDatabanken** akut hotad i södra och mellersta Sverige. I artfaktbladet kan man läsa att:

”alla skogsskötselåtgärder på eller i omedelbar närhet av lokalerna påverkar arten negativt liksom den minskande andelen död ved i kulturskogarna, och vidare att lokaler i södra och mellersta Sverige bör helt undantas från skogsbruk”.

Vi har också gjort två fynd av koppartaggsvampen (*Sarcodon lundellii*). Den är rödlistad som Sårbar (hotkat. 3) och omfattas av **Åtgärdsprogram för fjälltaggsvampar**. I åtgärdsprogrammet kan man läsa att koppartaggsvampen:

”växer på frisk mark i kalkgranskog eller annan örtrik granskog av mossig lågörtstyp. Växtplatserna ligger vanligtvis på kalkrik morän, gärna i sluttningar eller i småkuperad terräng. Skogen är nästan alltid gammal och präglad av tidigare skogsbete. Troligen har alla växtplatser lång trädkontinuitet av gran (kontinuitetsskog)”.

På de båda fyndplatserna fann vi två respektive tio fruktkroppar. Skogen vid de båda fyndplatserna förefaller relativt gammal men tycks vara påverkad av tidigare skogsbruksåtgärder. I åtgärdsprogrammet sägs också att Sverige har ett internationellt ansvar för bevarandet av flera arter fjälltaggsvampar, däribland koppartaggsvampen. I **ArtDatabankens artfaktblad** kan man läsa att:

”koppartaggsvampen växer huvudsakligen i äldre, avverkningsmogen barrskog som hotas av slutavverkning. Genom att äldre barrskogar och naturskogar blir allt sällsyntare, missgynnas arten av skogsbruk”.

Korallfingersvampar (*Ramaria*) förekommer även i granskogen och vittnar om att de inte har kalavverkats tidigare. Vid en skogsbäck nära Träsksjön har vi påträffat grön sköldmossa (*Buxbaumia viridis*), vilken är en bra signalart för skogar med en rik tillgång på död ved. Den växer på mycket murkna granlågor och behöver en hög och jämn luftfuktighet för att trivas. Grön sköldmossa är upptagen i EU:s Art- och habitatdirektiv samt i Artskyddsförordningen.

Grön sköldmossa Foto: Ronny Fors

Genomgång av inventeringsresultat i Hemfosa *forts.*

I granskogarna har vi också funnit signalarten granbarkgnagare. Det är en skalbagge vars larver utvecklas i den grova barken på minst 80-åriga granar och är en bra indikator på gammal granskog med lång kontinuitet. I samband med ett av brandfälten i området har vi också funnit gnagspår av bronsbjon, också det en signalart, en långhorning som är beroende av senvuxna (långsamt växande) granar som varit döda några år. Det är en art som minskar idag på grund av att gamla granskogar avverkas och ersätts med planterade skogar. Bland intressanta mossor kan nämnas långflikmossa som precis som grön sköldmossa behöver en rik tillgång på död granved. Den har påträffats på ett flertal lokaler inom området. I en av sumpskogarna finns också signalarten källpraktmossa vilket indikerar en ostörd hydrologi och ytligt grundvatten. På flera ställen förekommer svavelrika vilket indikerar äldre granskog på mer näringsrik mark. Sådana skogar har ofta höga naturvärden och hyser en rad andra ovanliga arter.

I området finns också en del igenplanterade tidigare öppna marker där vi också gjort en del intressanta fynd av ovanliga arter. Det mest överraskande fyndet var violettekantad guldvinge som vi fann vid det gamla ödatorpet nordost om Hemfosa. Det är en art som vill ha friska (fuktiga) blomrika ängsmarker, gärna med kärrartade marker eller marker med ytligt grundvatten. Ängarna hotas av igenväxning och ändrad markanvändning vilket gör att lämpliga livsmiljöer kraftigt fragmenteras. Markerna runt ödatorpet är i nuläget blomrika och kan kanske utgöra en lämplig livsmiljö för den violettekantade guldvingen under en tid framöver men i takt med att det växer igen kommer den inte längre att kunna leva kvar där. Troligen är förekomsten av violettekantad guldvinge en rest från en tid då landskapet var öppnare än idag och säkerligen starkt betspräglad, vilket även fyndet av kattfot i delområde 2 vittnar om.

Fina lavar på ett 100-åriga lönträdd vid övervuxet torp Foto: Sandra Olofsson

Än porlar bäcken vidare Foto: Ronny Fors

Andra intressanta arter som vi observerat är göktyta, som vi hörde sjunga i området kring ödatorpet. Den är rödlistad som Nära hotad och behöver ett öppet landskap med gamla lövträd där den kan finna lämpliga bohål. Den lever huvudsakligen av små marklevande myror vilka inte överlever om markerna växer igen för mycket. Att betes- och hagmarker planteras och växer igen är ett hot mot arten då förutsättningarna för marklevande myror då kraftigt försämras.

Vi har också hört och sett skogsduva i detta område, den var tidigare rödlistad och behöver äldre lövträd med bohål för sin häckning. Bivråk förekommer i området och den behöver stora arealer för sin häckning. Reviren är mellan 25 - 50 km² stora och lövrik produktiv skog är viktig för arten.

Stockholms stad har avverkningsanmält flera områden mellan Hemfosa och Träsksjön. Ett av dessa områden hyser mycket höga naturvärden med förekomst av bl.a. brandticka och kristallticka samt en lång rad signalarter som visar att skogen har lång kontinuitet samt ostörd hydrologi. Delar av området som är avverkningsanmält utgörs av gransumpskog vilket är ett viktigt habitat för tjäderhönan och hennes kycklingar. Stockholms stad avser också markbereda efter slutavverkning. Detta ger ännu svårare konsekvenser för djur- och växtlivet samt påverkar vattendrag och sjöar negativt genom att mängden partiklar som transporteras ut i vattendragen ökar. De planerade avverkningarna är ett direkt hot mot många av de rödlistade arterna i området samt även mot den tjäderstam som finns i Hemfosa. Det finns avverkningsanmälningar som ligger mellan två våtmarksobjekt (sumpskogar) och som gränsar direkt till registrerade nyckelbiotoper. Detta anser vi vara mycket anmärkningsvärt och omdömeslöst. Det rimmar illa med att stadens skogsbruk ska ta mer hänsyn än vad FSC kräver.

Förmodligen finns det många fler oupptäckta områden med höga naturvärden i Stockholms stads övriga skogsinnehav i Haninge och Nynäshamns kommuner.

Våra rekommendationer

Vi menar att området måste planeras med ett landskapsperspektiv i syfte att långsiktigt bevara och stärka naturvärdena. Inventeringar behöver göras i syfte att upprätta en ekologisk landskapsplan. Detta gäller inte bara Hemfosa-Träsksjön utan all den skogsmark Stockholms stad äger. I Haninge och Nynäshamn har staden stora sammanhängande områden där man har utmärkta möjligheter att tillämpa ett ekologiskt landskapsperspektiv. Här kan man inte bara bevara de kärnområden med äldre skog som finns kvar utan verkligen planera skötseln av skogen så att dessa kärnområden på sikt binds ihop. Detta ökar möjligheterna för de mer krävande arterna att långsiktigt överleva. Det finns all anledning att tro att det finns oupptäckta kärnområden av äldre skog av nyckelbiotopklass även i övriga delar av stadens marker på Södertörn. I väntan på en sådan ekologisk landskapsplan bör inga skogar huggas.

Vi anser att området har mycket stor potential som friluftsområde, det inbjuder till skogspromenader, svamplockning, skidåkning, fågelskådning, orientering m.m. Redan idag är området relativt väl frekventerat men vi menar att fler skulle kunna hitta ut till Hemfosa. Vi vill understryka att turismen är den snabbast växande ”industrin” i världen och att vi i Sverige har en enorm potential för naturturism, både inhemsk och utländsk, som vi generellt sett är mycket dåliga på att utnyttja. Även i Stockholms län är potentialen för naturturism stor och vi ser Hemfosa-Träsksjön som ett område som kan utvecklas med vandrings/skidleder, ridstigar, övernattningsstugor, kojor för att se tjäderspel m.m. Läget vid Hemfosa pendeltågstation gör att området är tillgängligt även för icke bilburna. Det kan jämföras med t.ex. Tyresta by som bara har några få bussturer per dag.

Att skydda skogen handlar inte bara om att bevara arter, en väl så viktig del handlar om att bevara vårt kulturarv. Vi har i Hemfosa funnit ödetorp, torpruiner och vad som tycks vara en gammal s.k. hålväg. Hålvägar kan vara mycket gamla, det finns exempel på hålvägar från äldre järnåldern. Sådana kulturminnen förstörs om området kalavverkas och markbereds.

Träsksjöbäcken Foto: Anders Tranberg

Förstörd naturbäck med dumpat skräp och avverkat naturvärdesträd. Foton: Anders Tranberg

Länsstyrelsen och Haninge kommun pekar på områdets värden för både natur och friluftsliv. Som Länsstyrelsen påpekar i rapporten **Strategi för formellt skydd av skog** är arealen skyddad skog mycket liten i Hemfosa värde-trakt och man kan här ”*forma arbetet med formellt skydd ur ett strategiskt landskapsperspektiv*”. Vi hoppas att denna rapport kan vara till hjälp i det arbetet. Länsstyrelsen pekar just ut granskog och barrsumpskog på bördiga marker som viktiga biotoper att prioritera. Vi kan konstatera att sådana skogar med höga naturvärden finns i Hemfosa-Träsksjön som mycket väl motiverar ett formellt skydd.

Länsstyrelsen har också förklarat Träsksjön med utlopps bäck som ”nationellt värdefullt vattendrag” med ett opåverkat avrinningsområde. Även detta talar för att skogen inte ska brukas med kalhyggesmetoder eftersom det påverkar hydrologin i området och riskerar orsaka utlakning av tungmetaller. Kalhyggesbruket ligger till stor del bakom de ökade kvicksilverhalterna i insjöar i Sverige.

De hyggen som vi sett i området förskräcker. Vi har sett markskador efter skogsmaskiner, avverkade naturvärdesträd, sönderkörda lågor och avverkningar alldeles intill bäckar.

Om Stockholms stad menar allvar med sitt miljöarbete måste avverkningsanmälningarna i området dras tillbaka och hela stadens skogsinnehav måste planeras i syfte att bevara och stärka naturvärdena.

Om Stockholms stad fortsätter med kalhyggesbruket på dessa marker kommer unika natur-, kultur- och rekreationsvärden att gå förlorade för alla framtid.

Artlistan – ett urval

BLOMMOR

Blåbär
Blåklocka
Blåsippa
Björnloka
Gullviva
Harsyra
Humleblomster
Kabbeleka
Kattfot
Kirskål
Kråkbär
Lingon
Linnea

Jungfru Maria
nycklar (orkideé)

Mandelblom
Skogsnäva
Skogsviol
Skogsstjärna
Smörblomma
Smultron
Stymorsviol
Tranbär
Vitsippa
Älggräs

TRÄD & BUSKAR

Al
Alm
Ask
Asp
Björk
Ek
En
Fläder
Gran
Hagtorn
Hallon
Hassel
Hägg
Krusbär
Körsbär
Lind
Lönn
Oxel
Pil
Poppel
Pors
Rönn
Slånbär
Syren
Sälg
Tall

DÄGGDJUR

Bäver
Ekorre
Hare
Hermelin
Rådjur
Räv
Sork
Skogsmus
Vildsvin
Älg

GRODDJUR

Vanlig groda

REPTILER

Huggorm

FÅGLAR

Blåmes
Bivråk **Rödlistad**
Brun Kärrhök
Duvhök
Fiskgiuse
Gröngöling
Göktyta **Rödlistad**
Hackspett
Järpe
Kungsfågel
Kråka
Korp
Nötskrika
Nötväcka
Ormvråk
Sångsvan
Skogsduva
Skogssnäppa
Spillkråka
Taltrast
Trana
Tjäder

INSEKTER

Bronspraktbagge
Bålgeting
Granbarksgnagare
Humlor
Hästmyra
Jordlöpare
Mindre mägborre
Större mägborre
Nyckelpiga
Stackmyra
Vildbin, solitärer
Violett kantad
guldvinge **Rödlistad**

ORMBUNKSVÄXTER

Hultbräken
Revlummer
Skogslumner
Stensöta
Strutbräken
Lopplumner
Mattlumner
Träjon

LAV

Bägarlavar
Grynig nållav
Skägglavar
Spiklavar
Tagellav

MOSSA

Lungmossa
Långflikmossa
Blåmossa
Björnmossa
Brännmossa
Grön sköldmossa
Natura 2000
Husmossa
Källpraktmossa
Stjärnmossa

SVAMP

Brandticka
Rödlistad
Cinnoberticka
Gul kantarell
Flugsvamp
Hätting
Trattkantarell
Klibbticka
Koppartaggsvamp
Rödlistad
Korallfingersvamp
Kristallticka
Rödlistad
Motaggsvamp
Svart Trumpetsvamp
Sotticka
Svavelrisk
Violticka
Tallticka
Rödlistad

Blåsippa Foto: Sandra Olofsson

Jordlöpare Foto: Anders Tranberg

Älg och kirskål Foto: Ronny Fors

Kattfot Foto: Zam Aurelius

Rådjur Foto: Sandra Olofsson

Mindre mörghorre Foto: Ronny Fors

Koppartaggsvamp Foto: Ronny Fors

Grön sköldmossa Foto: Ronny Fors

Svart huggorm Foto: Nicklas Wijkmark

Hätting Foto: Ronny Fors

Kristallticka Foto: Sandra Olofsson

Korallfingersvamp Foto: Ronny Fors

Tallticka Foto: Zam Aurelius

Björnmossa Foto: Sandra Olofsson

Violettkantad guldvinge Foto: Ronny Fors

Mo-taggsvamp Foto: Ronny Fors

Humleblomster Foto: Sandra Olofsson

Grynig nållav Foto: Ronny Fors

Revlummer Foto: Anders Tranberg

Naturskyddsföreningen
Stockholm

Naturskyddsföreningen
Söderort

